

שער ה: קריאת שמע

א. ק"ש שלפני התפילה

נוהגים לקרוא פרושה ראשונה של ק"ש לפני התפילה (טור או"ח סי' מו).

הטעם: לפעמים מאריכים בפיוטים בברכות יוצר אוו' ועוברים על זמן ק"ש (שם בשם ר' יהודה החסיד).

ועוד, קריאה זו תוקנה בזמן גזירת המלכות שלא לקרוא ק"ש בפרהסיה ותקנו לקרוא בסתר כל אחד בביתו. לאחר שבוטלה הגזירה לא ביטלו התקנה, והקדימו לקריאה "לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי" וסיימו "ברוך המקדש שמו ברבים" – הודאה על בטול הגזירה, ושרשאין אנו לקדש שמו בגלוי וברבים (לבוש סי' מו סע' ח).

ב. א-ל מלך נאמן

יש נוהגים שהקורא ק"ש ביחיד מקדים ואומר לפני שנגי: א-ל מלך נאמן (רמ"א או"ח סי' סא סע' ג).

הטעם: בקריאת שמע רמ"ה (245) תיבות (כולל בשכמל"ו) ובצירוף שלש התיבות "א-ל מלך נאמן" משלימים לרמ"ח כמנין איברי הגוף² (שבלי הלקט סי' טו בשם ר' דניאל גאון ורש"י³).

א מאי אמן? א"ר חנינא א-ל מלך נאמן (שבת קיט:).

ב רמח איברים באדם (אהלות פ"א מ"ח) וראה מכות כג:.

ג וכתב הב"י (סי' סא) נראה שמנהג קדמון היה אלא שאח"כ בטלוהו כדי שלא יפסיק בין הבוחר וכו' לשמע. וד"מ מכריע שהיחיד אומר ובצבור אין אומרים כי הש"ץ החוזר "ה' אלהיכם אמת" משלים את מנין רמ"ח, וראה מג"א סי' סא ס"ק ד, וגיין צלוחת דאברהם עמ' רסא בשם המהרש"ל שגם יחיד לא יאמר, וכן בסידור שפה ברורה ועדלהיים תקס"ח ליתא לאמן לפני ק"ש וכן בסידור חב"ד.

ג. פסוק ראשון

נוהגים לומר פסוק ראשון של ק"ש בקול רם (או"ח סי' סא סע' ד).

הטעם: כדי לעורר הכוונה (שם).

ד. כסוי עיניים

נוהגים לכסות העיניים ביד^ה בזמן קריאת פסוק ראשון של ק"ש (או"ח סי' סא סע' ה).

הטעם: "כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוון" (שם).

ה. בקצות האצבעות

יש נוהגים לכסות העיניים בשעת קריאת פסוק ראשון של ק"ש ע"י זקיפת קצות האצבעות מעל העיניים ואח"כ לנשקם (כתר ש"ט סי' עה).

הטעם: ע"י זקיפת שלש האצבעות אצבע, אמה וקמיצה יוצרים צורת האות שי"ן, מכפיפת האגודל נוצרת האות דל"ת, ומהזרת האות יו"ד וצרופן: שדי (שם).

ו. בשכמל"ו

לאחר הפסוק הראשון בק"ש "שמע ישראל" אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בלחש (או"ח סי' סא סע' יג).

הטעם: משום שמשפט זה אינו בתורה, ולפי האגדה יעקב אבינו אמרו לפני מותו, אחרי ששמע מבניו שאמרו שמע ישראל וכו', והסתפקו בגמרא אם לומר בשכמל"ו מאחר שמשה לא אמרו, "התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי" (=בלחש) (פסחים נו).

ד לשון הטור (שם) נוהגים בספרד לקרות פסוק ראשון בקול רם, ומנהג טוב הוא להעיר הכוונה בפסוק הראשון שהוא עיקר מקום כוונת הקריאה.

ה ביד ימין (באה"ט סי' סא ס"ק ו).

ו ראה ברכות יג: ורא"ש שם.

ועוד, מצינו: בשעה שעלה משה למרום שמע למלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה בשכמל"ו והוריד אותה לישראל, ולמה אין ישראל אומרים אותה בפרהסיה (=בקול רם)? א"ר אסי: למה הדבר דומה? לאחד שגנב קוזמין (=תכשיט) מתוך פלטין של מלך, נתנה לה לאשתו וא"ל: אל תתקשטי בה בפרהסיא אלא בתוך ביתך. אבל ביום הכפורים, שהן נקיים כמלאכי השרת, הן אומרים אותו בפרהסיא בשכמל"ו (דברים רבה פרשה ב פסקא כה).

ז. פרשת ציצית

יש בתי כנסת בהם הרב קורא את פרשת ציצית בשחרית ובערבית בקול (טעה"מ סי' סו).

הטעם: משום שהזכרת יציאת מצרים ביום ובלילה היא מדאורייתא^א לכן הרב קורא בקול כדי לעורר הכוונה (שם בשם ס' כרם שלמה)^ב.

ח. למען ירבו

בקהילות אשכנז יש נוהגים שהרב קורא בקול רם את הפרשה השלישית של ק"ש מן "למען ירבו ימיכם" וכו' (ילק"מ, מנהגי יהדות אשכנז, עמ' 11).

הטעם: ע"ש שאמרו (ספר חסידים סי' רמ) הנהנה מן הציבור צריך להתפלל עליו דכתיב (דברים כ"ד יג) ושכב בשלמתו וברכך^ט, והואיל והרב נהנה מן הקהילה הוא צריך להתפלל עבורה (הרב ש. במברגר ידע עם חוב' ט).

ז ברכות פ"א מ"ה, רמב"ם ק"ש פ"א ה"ג.

ח ויש מוצאים רמז למנהג בדברי המשנה (ברכות פ"א מ"ה) "מזכירין יציאת מצרים" ולא זוכרין, משמע: מזכירים לאחרים (טעה"מ שם).

ט בספ"ח כ"י פארמא ובולוויא לא מצאתי המאמר.

ט. ה' אֱלֹהֵיכֶם אִמַּת

נוהגים שהש"ץ חוזר ואומר בקול רם "ה' אֱלֹהֵיכֶם אִמַּת"
לאחר שסיים לקרוא ק"ש (או"ח סי' סא סע' ג').

הטעם: בק"ש רמ"ה (245) תיבות וכדי להשלים לרמ"ח, כנגד איבריו של אדם" הש"ץ חוזר על שלש תיבות (זהר סוף פרשת וירא).

י. בצוותא

מנהג יהודי תימן לקרוא ק"ש בקול ובצוותא (ילקוט מנהגים - ממנהגי יהדות תימן עמ' 338).

הטעם: ע"ש האמור בסוף מדרש שה"ש רבה: היושבת בגנים חברים מקשיבים (שה"ש ה' יג) כשישראל נכנסין לבתי כנסיות וקורין ק"ש בכיוון הדעת, בקול אחד, בדעה וטעם אחד, הקב"ה אומר להם היושבת בגנים כשאתם קורין חברים, אני ופמליא שלי מקשיבים לקולך השמיעוני, אבל כשישראל קורין ק"ש בטירוף הדעת, זה מקדים וזה מאחר, ואינם מכוונים דעתם בק"ש, רוח הקדש צווחת ואומרת ברח דודי ודמה לך לצבי, לצבא של מעלה הדומים לכבודך בקול אחד בנעימה אחת (היכל עב"ה ח"א עמ' קסה בשם מהרי"ץ).

יא. ק"ש שעל המטה וברכת המפיל

בקריאת שמע שעל המטה, יש נוהגים לומר ברכת המפיל תחילה, אחריה פרשה ראשונה של ק"ש^{יב}, ואחריה שני מזמורי

י נוהגים שהש"ץ אומר בקול ה' אֱלֹהֵיכֶם והציבור עונה: אמת, והוא חוזר ואומר: ה' אֱלֹהֵיכֶם אִמַּת (כה"ח סי' סא סע' יב).

יא ראה מכות כג:.

יב ויש קוראים שתי פרשיות (טור סי' רלט בשם ר"ח והרא"ש) ויש קוראים כל ק"ש (ב"ח שם בשם מהרש"ל).

תהלים צ"א וג"י, ברכת השכיבנו ופסוקים אחרים (סדורים עבו"י, אוצר התפילות, שערי שמים-של"ה, תפלת החדש ותיכלאל)¹⁷.

יש נוהגים להקדים פרשה ראשונה של ק"ש ויתר הפרקים והפסוקים, ולבסוף לברך ברכת המפיל (סדורים תהלת ה' עפ"י נוסח האר"י, צלותא דאברהם, נהורא השלם, תפלת ישראל ורינת ישראל).

יש נוהגים לומר שתי פרשיות של ק"ש, אחיהן ברכת המפיל ולבסוף מזמורי התהלים והפסוקים האחרים (סדור ב"י ליעב"ץ).

הטעם למנהג הראשון, המקדים ברכת המפיל לק"ש: משום שכך משמע מן הירושלמי (ברכות פ"א ה"א), בו מסופר על ר' זעירא, שקרא ק"ש על המטה, היה קורא וחוזר וקורא עד שנרדם, "מכאן משמע שק"ש יהיה אחרון לקריאה, סמוך לשינה, כך הוכיח רבינו נסים גאון" (הגה"מ תפילה פ"ז אות ג)¹⁸.

הטעם למנהג השני, המקדים ק"ש לברכת המפיל: משום שברכה זו שייכת לשינה, ברכת הודאה ותפילה, ולכן יש להסמיכה לשינה, ולא להפסיק ביניהן בק"ש (מג"א סי' רלט סק"ב)¹⁹.

הטעם למנהג השלישי, שאומרים ברכת המפיל בין ק"ש ליתר הפרקים: אמנם ברכת המפיל יש להסמיך לשינה, לכן היא נאמרת אחרי ק"ש, אבל הואיל והפרקים והפסוקים האחרים נאמרים משום שמירה בלילה (ראה שבועות טו): לפיכך אין הם מהווים הפסק, כי הם לצורך השינה (מג"א שם)²⁰.

יג ויש מקדימים למזמור צ"א פסוק אחרון ממזמור צ' (ויהי נועם) (מט"מ ח"ג סי' שצא בשם מהר"ם מרוטנבורג).

יד בסדור תפלת החדש "כמנהג ק"ק ספרדים ומדינות מזרח ומערב ותימן" מובאים, מלבד פרק צ"א בתהלים, גם פרק נ"א, תפילת אנא בכח ועוד פסוקים.

טו וכן דעת הרמב"ם שם ה"א, כלבו סי' כט, אבודרהם עמ' ל' וסדר היום דף עח ע"ב, מט"מ ח"ג סי' שפט.

טז וכן דעת הרוקח סי' שמה ותשב"ץ סי' רס, וכן משמע מן הגמרא (ברכות ט: קודם ק"ש ואח"כ ברכת המפיל, אך יש הסוברים שלרמב"ם היתה גירסה שונה בגמרא, לכן כתב להקדים ברכת המפיל (כה"ח סי' רלט אות ו).

יז זו דעת הטור והמחבר (סי' רלט) וראה צלותא דאברהם עמ' תתיג ואילך ונתיב בינה ח"ג עמ' 245 ואילך.

יב. ק"ש שעל המטה – וידוי

יש נוהגים לומר וידוי (של יו"כ) לפני שקוראים ק"ש שעל המטה (סדורים תהלת ה' עפ"י נוסח האר"י, שער יששכר).

הטעם: משום "ששינה אחד מששים למיתה"^י, וקודם שיפטר מן העולם ראוי לו (לאדם) לקבל עול מלכות שמים וכו' ולהתוודות וידוי כללי ופרטי" (סדה"י דף עח ע"ב).

יג. ק"ש שעל המטה – מחילה

יש נוהגים לומר לפני ק"ש שעל המטה תפילת רבוש"ע על מחילה "לכל מי שהכעיס והקניט אותי" (סדורים אוצר התפילות, תהלת ה', שער יששכר, מ"ב סי' רלט סק"ט).

הטעם: ע"ש המסופר במסכת מגילה (כה.) על מר זוטרא כשעלה על מטתו אמר: שרי ליה מריה לכל מאן דצערן (=מחול לו אדוני לכל מי שצערנו) (כה"ח סי' רלט אות ב).